

Habilitační práce vznikla na Katedře slovanských jazyků Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. PhDr. Martin Schacherl, Ph.D., je pedagogickým pracovníkem Oddělení českého jazyka a literatury této fakulty. Téma práce zvolil na základě svého dlouhodobého a hlubšího zájmu o danou problematiku.

1. Věcná kritéria

1.1 Relevantnost tématu pro daný obor

Zvolené téma habilitačního spisu spadá do oboru stylistika a je pro daný obor relevantní. Autor práce si stanovil obecný cíl zjistit *vývojové proměny stylu* současných českých teoreticky odborných textů, sledovat *aktuální tendence stylu* v současném česky psaném vědeckém diskursu. Položil si otázku, které výrazové prostředky obsahují současné české teoreticky odborné monologické texty a zda se jejich formální a obsahová stránka i autorský styl změnily ve srovnání s odborným diskursem 80. let 20. století. Prioritním úkolem bylo nejprve stanovení předmětu excerptce a výběr určitého typu textů.

1.2 Preciznost, jasnost a zřetelnost formulace problému

Problém, jímž se autor práce zabýval, nejprve všestranně posoudil, vymezil badatelský okruh, jasně formuloval i konkrétní cíle. Materiálovým zdrojem pro tento výzkum se staly pečlivě zvolené kolektivní i autorské monografie z pěti vědeckých oborů (technické vědy s matematikou, vědy o neživé přírodě, lékařské a biologické vědy, společenské a humanitní vědy, zemědělské a biologicko-environmentální vědy). Oborové oblasti reprezentují vždy dvě monografie. Při výběru uplatnil hledisko horizontálního třídění s cílem vytvořit záměrně diferencovaný vzorek textů. Reprezentativní vzorek složený z jedné autorské a jedenácti kolektivních monografií (všechny vydané v letech 2006–2013) poskytl materiálovou základnu současné vědecké komunikace za posledních deset let.

1.3 Přínos práce a srovnání s badatelským okolím

Práce doplňuje a rozšiřuje charakteristiky funkčního stylu odborného na základě analýzy materiálu získaného z bohaté excerptce různorodých odborných textů pěti vybraných vědeckých oborů. Pro současný český odborný diskurs je přínosná a snese srovnání s badatelským okolím zahraničním.

2. Metodologická a formální kritéria

Metodologická a formální kritéria byla zvolena tak, aby co nejlépe vyhovovala autorovu záměru. Hlavní zaměření práce je konkretizováno v metodologické kapitole.

2.1 Adekvátnost zvolené metody

Zvolená metoda se jeví jako adekvátní. Autor po pečlivé excerptci vybraných jevů, užívá metody statistické, zjišťuje frekvenci výrazových prostředků z různých aspektů, zaměřuje se

na vybrané kvantitativní charakteristiky syntaktické stavby a některých větných členů, sleduje stálou i kontextovou hodnotu výrazových prostředků vybraných podle aspektu spisovnosti/ nespisovnosti, podle příslušnosti k stylovým oblastem, v nichž se užívají, z aspektu expresivity/ neexpresivity a frekvence lexikálních jednotek i jejich dobové platnosti. Hodnotí vyjadřování podobnosti v současných odborných textech, tj. přirovnání, metafory, metonymie, využití prostředků frazeologie a idiomatiky. Objasňuje typy shodného atributu a jeho funkce, vymezuje výrazové aktualizace označované uvozovkami.

Výběr 12 monografií z pěti vědeckých oborů jako materiálové základny pro analýzu pokládám za dostačující. Z každé monografie vytvořil vzorek textu o počtu dva tisíce slov. Takový úsek byl rozdělen do dvou částí po tisíci slov. Dílčí vzorky byly excerpovány odděleně, poté byly zprůměrovány do výsledné hodnoty, a to nejprve pro danou monografii, pak pro danou skupinu vědeckých oborů. Zvolenou metodiku zdůvodnil autor snahou minimalizovat vliv stylistických faktorů, např. autorského subjektu nebo specifčnosti konkrétní kapitoly.

2.2 Úroveň zpracování

Úroveň zpracování je velmi dobrá, Martin Schacherl uvážlivě formuluje hypotézy a soudy o analyzovaných problémech, užívá metody umožňující všestranné hodnocení jevů. Jako obratný stylističtina dokáže mnohostranně pojednat o zkoumané problematice, o jejím řešení a vyvodit adekvátní závěry.

Autor práce se opírá nejen o domácí odbornou lingvistickou literaturu (Bečka, Krčmová, Čmejková, Daneš, Hoffmannová, Jelínek, Kraus, Karlík, Křístek, Čermák, Čechová aj.) a je dobře obeznámen s odbornou literaturou slovenskou (Miko, Mistrík, Slančová), ale zná i literaturu cizí, anglickou (Clyne) a zvláště německou (Burkhardt, Galtung, Ickler).

K ověřování platnosti stanovených charakteristik užíval kromě klasických výkladových slovníků českého jazyka také elektronických korpusových nástrojů (SYN 2010 a reprezentativní korpus psané češtiny SYN 2015).

Zjištění, k nimž dospívá, jsou potvrzena statistickými daty a doprovodnými pruhovými grafy v jednotlivých kapitolách. V přílohách za ukázkami textů z pěti vybraných oborů jsou sloupcové grafy znázorňující ve vybraných vzorcích výskyt terminologie, poměr mezinárodní a české terminologie, nasycenost textu cizími slovy, vliv neverbálních složek na četnost cizích slov, rozšíření vybraného atributu „klíčový“, nasycenost textu frazeologií, zvláště podíl slovesných a neslovesných frazémů, využití metonymie, metafory a přirovnání, podíl slov s modalizující funkcí a výrazů v uvozovkách, využití otázek a tázacích vět, případně statistiku výrazů pro neurčitost, nepřesnost.

2.3 Naplnění formálních (jazykových, citačních aj.) požadavků

Práce je psána kultivovaným stylem, problematiku, cíle i dosažené výsledky prezentuje výstižně a přesvědčivě, dodržuje citační normu. Formální nedostatky se týkají drobných překlepů a některých opomenutí, jež připomenu níže.

Připomínky se týkají uspořádání spisu: obsah má neznačené kapitoly, ale uvnitř textu jsou části kapitol označeny římskými číslicemi a v závěru opět. Zde však jsou takto označeny

jednotlivé části závěru a v nich pak i kapitoly, jejichž číslování je interní a neváže se na obsah. Desetinné třídění při členění textu práce by velmi usnadnilo orientaci v celém habilitačním spisu.

Také k řazení kapitol mám připomínku. Po kapitole o syntaktické výstavbě ve druhé části práce zařadil autor kapitoly (K vyjadřování podobnosti a Prostředky frazeologie a idiomatiky). Domnívám se, že by bylo možná vhodnější umístit tyto kapitoly v první části práce hned za oddíl o terminologizaci a internacionalizaci jazyka odborných textů, tedy v části vážící se k lexiku. Bylo by sem možno přiřadit i výrazové aktualizace v uvozovkách. Kapitola o shodném atributu by mohla být připojena k části týkající se syntaktické výstavby.

- Může autor objasnit jím uplatněný způsob uspořádání své habilitační práce?

Grafy umístěné v přílohách za texty jsou pracné a postihují jazykové prostředky z mnoha aspektů. K hlubšímu porozumění grafem znázorňovaných hodnot by prospělo vložení popisků dat.

- Podle jakého klíče byla vybírána data pro hodnocení?

3. Poznámky k obsahu habilitační práce

Publikace, která vznikla, má tři části.

V úvodní části knihy je v první kapitole věnované teorii k tématu také metodologie, kterou využil při zpracování zadaných výzkumných úkolů.

3.1 Dílčí hodnocení prvního okruhu zkoumání

Prvním okruhem zkoumání se stalo *lexikum*, tj. užitá slovní zásoba. Odborné texty jsou sledovány z hlediska *nasycenosti/nenasycenosti* termíny, zkoumá se jejich *frekvence* ve vybraných vzorcích monografií, paralelní užití *mezinárodních* a *českých* termínů, *slabě terminologizované* výrazy, *procesy determinologizace*, *směřování k internacionalizaci*, vliv angličtiny apod.). Frekvenční analýzy potvrdily zvýšené zastoupení terminologie u všech sledovaných skupin oborů. Vyšší index opakování cizích slov v jednotlivých monografiích různých vědeckých oborů naznačil určitou stereotypnost užívaného cizího lexika.

3.2 Dílčí hodnocení druhého okruhu zkoumání

Druhým zkoumaným okruhem je *syntaktická stavba* českých odborných textů. S využitím kvantitativní charakteristiky autor zkoumal délku jednoduchých vět a počet vět v souvětí. Zjištěné výsledky vyjádřené grafem i procentuálně jsou relevantní a mají vypovídací hodnotu. Potvrdily dlouhodobou stabilitu norem teoretického odborného stylu. Ve srovnání s kvantitativní charakteristikou M. Těšitelové z 80. let 20. století se v současných odborných textech jako stylový faktor ukazuje spíše téma, zatímco autor se projevuje minimálně. Kvantitativní charakteristika byla použita i ke zjištění poměru hypotaktických a parataktických souvětí a zastoupení typů vět v hypotaktickém souvětí, registrovány a hodnoceny byly spojovací výrazy a spojky. Ze srovnání se statistickými daty M. Těšitelové se nepotvrdil předpoklad, že v odborných textech jsou složitá souvětí. Většina textů v současném odborném diskursu je stylizována do delších jednoduchých vět a kratších

souvětí. Projevuje se tak snaha o úspornost, sevřenost a tendence k ekonomičnosti ve vyjádření.

Kvantitativní analýza syntaktické stavby odborných textů zjišťovala také podíl *přísudku*. Výsledkem bylo konstatování, že odborné texty se vyznačují nominalizací, časté jsou věty s participii a verbálními substantivy, slovesný přísudek má omezenou frekvenci. Jako častější byl potvrzen přísudek *slovesně jmenný* se substantivem v nominativu lépe vyhovující nárokům odborného výkladu. Nízkou frekvenci měly tvary se sponou a participiem a modální slovesa.

Poslední část syntaktického hodnocení excerpovaných textů se zaměřila na *otázku*, její typy a využití v odborných diskurzech. Kromě klasické otázky sledoval autor práce i tzv. *nepravé otázky*, *tázací výpovědi*. V odborných textech jsou autorské otázky podány jako problém a za otázkou následuje autorská odpověď. Řečnické otázky jsou zastoupeny vzácně. Očekávaným zjištěním bylo užívání *autorského plurálu* ve většině zastoupených monografií, případně jeho kombinace s *inkluzivním plurálem*. Jen ve dvou monografiích preferovali autoři neosobní vyjádření s pasivní konstrukcí.

3.3 Dílčí hodnocení třetího okruhu zkoumání

Třetí část práce obsahuje kapitolu o **vyjadřování podobnosti** prostřednictvím *přirovnání*, *metafor* a *metonymií*. Analýza prokázala, že tyto prostředky stylizaci odborného textu oživují, autoři monografií je užívají při formulování hypotéz či při sdělování odborného obsahu. Obrazné prostředky tedy v odborném textu plní funkci názornou a jsou vždy srozumitelné, jindy slouží k aktivizaci stylu a upřesňují vyjádření. Do analýzy byly začleněny i frazeologické jednotky. V rozporu s převažujícím míněním, že ve vědeckém jazyce se frazémy nevyskytují, analýza prokázala, že autoři monografií využívají slovesné frazémy, méně pak frazémy neslovesné a větné. Nasycenost těmito prostředky je v textech nízká, přesto jako hotová spojení slouží k jazykové ekonomii a zároveň posilují osobitost a interaktivnost textu.

Značnou pozornost věnoval M. Schacherl *shodnému atributu* v současných odborných textech. Podrobně vymezil typy atributů jsa si vědom fakt, že často slouží k autorskému hodnocení. Frekvenční analýzy korpusu prokázaly kvantitativní příznakové zastoupení atributu „klíčový“, autor jeho rozšíření sledoval ve všech zkoumaných vědeckých oborech.

Kapitola o *výrazových aktualizacích* v uvozovkách v současných českých odborných textech třetí část práce uzavírá. Obsahuje vyčerpávající přehled aktualizací v uvozovkách. Jsou velmi rozmanité, byť mají omezené využití. Výrazy jimi označené jsou doslovné citace jiných textů, přesné názvy, terminologie aj.

3.4 Dílčí hodnocení závěru práce

Závěr habilitační práce obsahuje hutné shrnutí výsledků výzkumu založeného na frekvenčních analýzách podrobné excerpce jevů z různých hledisek. Hlavním cílem bylo zjištění vývojových proměn stylu českého odborného diskursu a postižení aktuálních tendencí jeho stylu. Některé z tendencí proklamovaných v odborné literatuře o stylistice a odborném funkčním stylu se nepotvrdily, např. příklon k anglosaskému stylu se zvýrazněnou osobností autora. Výzkum potvrdil, že v českých odborných textech se uchovalo starší pojetí stylu, v němž autor klade důraz na obsah sdělení a soustřeďuje se na recipienta. Práce se pokouší doložit i aktuálně se prosazující procesy vedoucí k individualizaci a metaforizaci

jazyka, ke zvýraznění procesuálnosti, interaktivnosti. V závěru tedy podává celkovou charakteristiku současného českého odborného diskursu, k čemu směřuje, které tendence spojují všechny skupiny oborů, co ovlivňuje frekvenci cizích slov, jak je odborný obsah zprostředkován po syntaktické stránce, jak se proměnila stavba vět a souvětí, jak se projevuje oslabená pozice slovesa a k čemu vede, která snaha se nejvíce projevuje v textech všech zvolených oborů apod. Závěrečné konstatování, že analýzy vybraných kvantitativních charakteristik syntaktické stavby nepotvrdily výrazné rozdíly mezi jednotlivými skupinami oborů je podloženo poctivě provedenou excerpcí a doloženo důkladnou analýzou.

Závěr oponentského posudku

Habilitační práce doktora Martina Schacherla má podobu vědecké monografie obsahující mnohostranně nahlížený výklad o aktuálních tendencích stylu projevujících se v současném českém odborném diskursu, a to v konfrontaci s názory lingvistů z posledních dvaceti až třiceti let. Autor popisuje a hodnotí vybrané jevy odborné stylizace se znalostí věci a konfrontuje svá zjištění s výsledky předchozích výzkumů. Seznam pramenů a odborné literatury vypovídá o jeho důkladné přípravě. Je zřejmé, že se zvoleným tématem zabýval dlouhodobě a cílevědomě. Jeho práce se snaží o komplexní pohled na problematiku odborné komunikace. Výsledky, k nimž dospěl na základě svého výzkumu, jsou přesvědčivé.

Předložená habilitační práce Martina Schacherla splňuje požadavky standardně kladené na úroveň habilitačních prací v daném oboru.

V Českých Budějovicích dne 19. dubna 2020

Oponent práce:

doc. PhDr. Marie Janečková, CSc.,

Ústav bohemistiky Filozofické fakulty

Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích